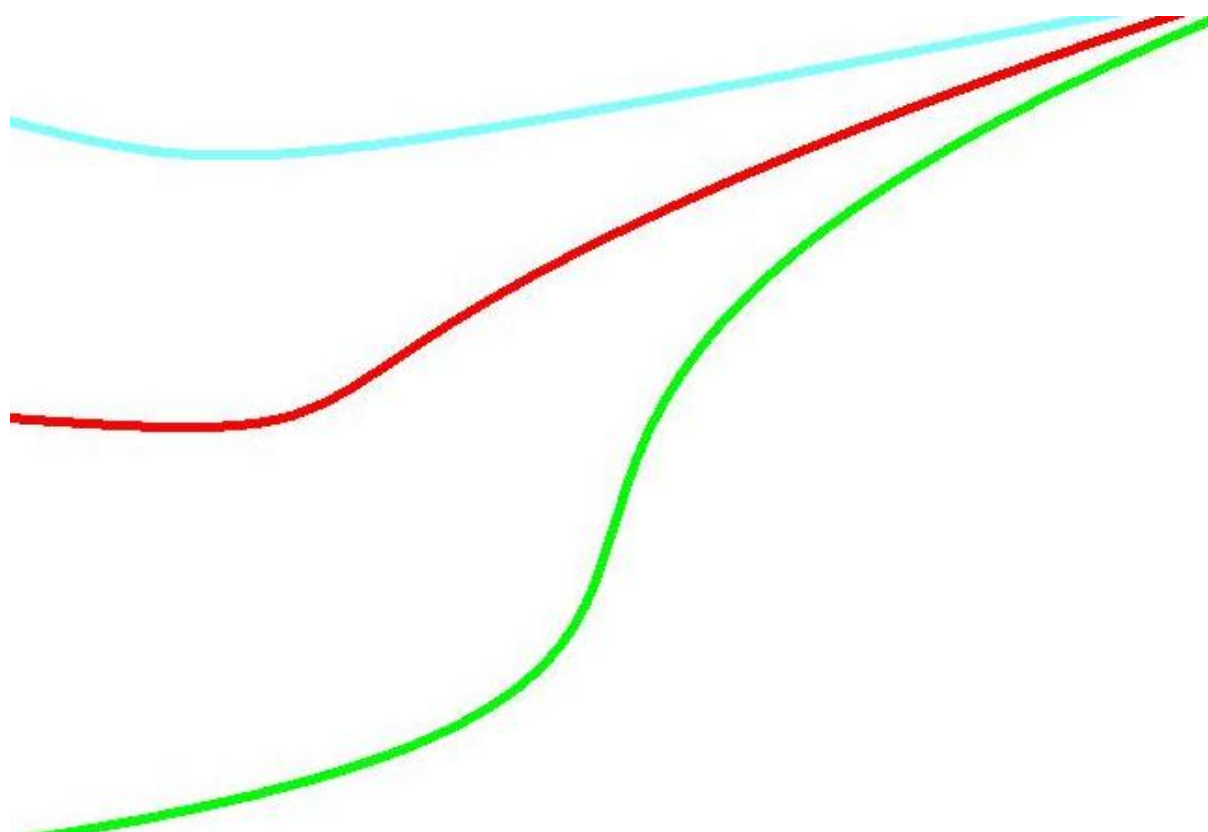


Romska i undervisningen och på webben

– en enkätundersökning från Språkrådet



Baki Hasan och Jennie Spetz

Innehåll

Innehåll	2
Inledning	3
Det romska språket i Sverige	4
1. Romska på myndigheternas webbplatser	5
1.1. Kommunerna	5
1.2. Myndigheterna	6
2. Modersmålsundervisning och studiestöd på romska	7
2.1. Modersmålsundervisning	7
2.2. Studiestöd på romska	11
Anledningen till att kommunerna inte har studiestöd på romska	12
Slutsatser	13
Myndigheternas webbinformation på romska	13
Modersmålsundervisning och studiestöd på romska	13

Inledning

Sverige har sedan över ett decennium vissa språkpolitiska skyldigheter gentemot de nationella minoriteterna. Syftet med Språkrådets undersökning om förekomsten av romska på myndigheters webbplatser och modersmålsundervisning på romska är att följa upp några av de frågor som ligger inom ramen för detta ansvar.

Sverige ratificerade år 2000 Europarådets ramkonvention om skydd för de nationella minoriteterna (SÖ 2000:2) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). Sedan 2010 finns också en nationell minoritetslag: lag (2009:274) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (hädanefter minoritetslagen), som sammanfattar svenska statens skyldigheter enligt Europarådets konventioner.

Enligt minoritetslagen har det romska språket ett grundskydd. Grundskyddet innebär att alla myndigheter har en skyldighet att samråda med romer och andra minoriteter i frågor som berör dem. Alla myndigheter har dessutom ansvar att skydda och främja romskan. Ett konkret sätt att främja det romska språket är att göra det mer synligt, utan att vänta på påtryckningar från romska grupper, från staten eller från Europarådet. Ett annat sätt är att göra det romska språket tillgängligt för romer som vill lära sig sitt modersmål eller utveckla de kunskaper de redan har, till exempel genom modersmålsundervisningen i skolan. På så sätt förs också språket vidare till nästa generation.

För att ta reda på hur väl myndigheterna följer det regelverk som gäller de nationella minoritetsspråken, i det här fallet specifikt romskan, har Språkrådet genomfört två enkätundersökningar. Enkäterna skickades ut per e-post under våren 2012, den ena till 120 kommuner och den andra till ett urval myndigheter.

I enkäten till statliga myndigheter ställde vi följande fråga:

- Har ni information på er webbplats på romska?

När det gäller kommunerna ställde vi följande två frågor:

- Har ni information på er webbplats på romska?
- Har ni modersmålsundervisning i romska samt studiestöd på romska?

Syftet med enkäten var att få en bild över vilket ansvar myndigheterna tar när det gäller att synliggöra det romska språket och leva upp till skyldigheten att främja det, genom att undersöka två väl avgränsade frågor – webbinformation och modersmålsundervisning.

Ytterligare ett syfte var att samtidigt se om den romska gruppen påverkats av den nya lagstiftningen och att deras medvetenhet om sina språkliga rättigheter ökat. Detta hoppades vi kunna åtminstone få en antydning om genom att se om ansökningarna om modersmålsundervisning i romska verkade ha ökat.

Slutligen är uppföljningen av minoritetsspåksfrågor en del av av institutets regeringsuppdrag. Institutet för språk och folkminnen (genom Språkrådet) har det övergripande ansvaret att följa alla språks utveckling i Sverige med särskild tonvikt på de nationella minoritetsspråken.

Det romska språket i Sverige

Det första skriftliga dokumentet som visade att det fanns romer i Sverige är från 1512 och finns i Stockholms stadsarkiv. Romska har alltså använts under mycket lång tid i Sverige.

Romska språket (romani chib eller romani/romanes) är ett av de fem nationella minoritetsspråken i Sverige. De andra nationella minoritetsspråken är jiddisch, finska, samiska och meänkieli. Språket tillhör den indoeuropeiska språkgruppen och är mycket nära besläktat med hindu och urdu, vilket bland annat innebär att språken har många gemensamma grundord. Det romska språket består av många olika dialekter. I Sverige finns det nu för tiden olika romska grupper och dialekter representerade, och romska talas av flera tiotusentals personer. Exakt hur många talare av romska som finns i Sverige är omöjligt att säga eftersom det saknas officiell statistik baserat på språkanvändning.

De vanligaste talade dialekterna i Sverige är uppskattningsvis lovari, arli, kalderasch, gurbeti, rumungricko och bugurdzi.

En del romska grupper i Sverige har förlorat förmågan att tala sitt språk. Det är en följd av den assimilationspolitik som fördes av den svenska staten under första hälften av 1900-talet där målet var att försvenska landet, vilket innebar att man försvårade och förhindrade användningen av andra språk än svenska. Detta drabbade till exempel romer inom kalegruppen.

Det romska alfabetet består nu för tiden av latinska bokstäver. Romskan har blivit influerad av andra språk men har också i sin tur influerat andra språk. Alla dialekter är mer eller mindre möjliga för romer att förstå, beroende på graden av lånord. Romer som utvandrat till andra länder har lånat in ord från de nya ländernas språk och som en följd har det blivit svårare för romer i andra länder att förstå varandra.

1. Romska på myndigheternas webbplatser

1.1. Kommunerna

Enkäten skickades ut till 120 kommuner, i första hand till kommuner där vi hade anledning att tro att det kunde finnas romsk population. De 120 kommunerna motsvarar strax över 40 procent av samtliga 290 kommuner i Sverige.

Av de 120 kommuner som fick enkäten kom svar från 48, vilket innebär en svarsfrekvens på 40 procent.

Av de 48 kommunerna var det bara en enda kommun som svarade "ja" på frågan om man hade texter översatta till romska på webbplatsen. Vid en observation av webbplatsen gick dock texten inte att hitta. Det visade sig att kommunen ifråga hade översatt ett informationsblad om riksdagsvalet 2010 men att informationen inte fanns tillgänglig på webbplatsen längre. De övriga 47 kommunerna svarade alltså att man inte hade några texter på romska.

Google translate och resursbrist förklaringar till att inte översätta

Av de 47 kommuner som svarade att de inte har översatt information på romska på sina webbplatser angav 27 en orsak till det. Den vanligaste orsaken var att man använder det automatiska översättningsverktyget Google translate. Ett annat vanligt svar var att det saknas resurser. Några svarade också att man inte har några minoriteter i kommunen eller att man inte haft någon efterfrågan på texter på romska. Ytterligare några svarade att frågan inte är prioriterad eller att kommunen inte är skyldig att tillhandahålla sådana översättningar.

Det romska språket finns inte med i Googles översättningstjänst vilket visar att de kommuner som svarat på det sättet inte har undersökt frågan närmare. Google translate är generellt inte heller något bra översättningsverktyg, särskilt inte när det gäller samhällsinformation, eftersom mekaniska översättningar ofta blir oprecisa och i värsta fall kan innehålla direkta felaktigheter.

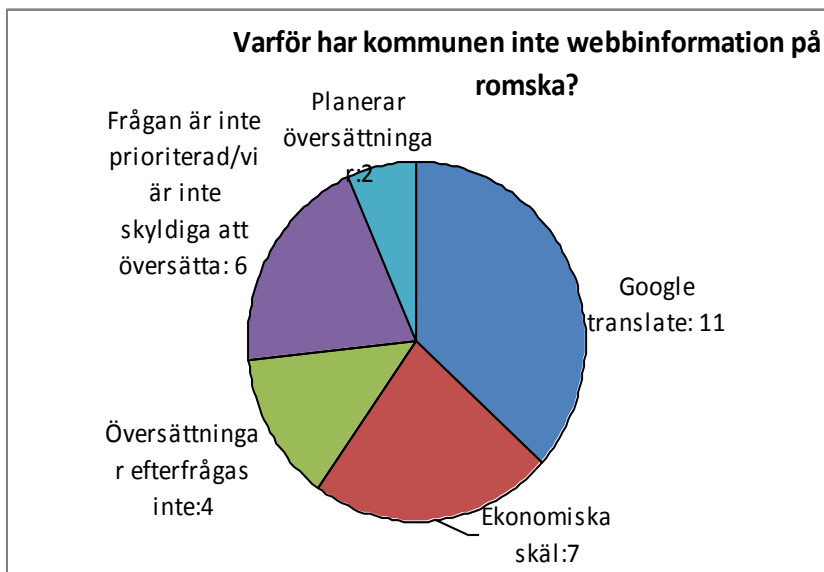


Fig.2 Antal kommuner som angett följande skäl till att de inte har information på romska på sina webbplatser.

1.2. Myndigheterna

Enkäten skickades ut till 20 utvalda statliga myndigheter, till samtliga länsstyrelser (21) samt till Röda korset. De myndigheter som valdes ut har den breda allmänheten som sin målgrupp och det kan antas att där finns behov och intresse för information på andra språk än svenska, inklusive romska.

Av de statliga myndigheterna besvarade 14 enkäten, och länsstyrelserna lämnade ett gemensamt svar. Röda korset besvarade också enkäten. Svarsfrekvensen för de statliga myndigheterna var alltså 64 procent (om länsstyrelserna räknas som en enda myndighet).

Av de 14 statliga myndigheter som besvarade enkätfrågan var det 10 som angav att de har romska texter på sina webbplatser och 4 som angav att de inte har det. Röda korset och länsstyrelserna angav att de inte hade översättningar (länsstyrelserna angav "nej" som ett gemensamt svar).

Språkrådet vet dock sedan tidigare att åtminstone länsstyrelsen i Stockholm faktiskt har information på webbplatsen på två romska dialekter (arli och kalderasch) i anslutning till sitt särskilda uppföljningsuppdrag för minoritetslagen.

Dessutom vet vi att det finns fler myndigheter än de som deltog i enkäten som har romska texter på sina webbplatser, till exempel Migrationsverket. Det är alltså inte möjligt att dra några generella slutsatser om förekomsten av information på romska på statliga myndigheters webbplatser utifrån undersökningens stickprov – däremot ger det en bild av hur några centrala myndigheter lever upp till sitt ansvar för romskan.

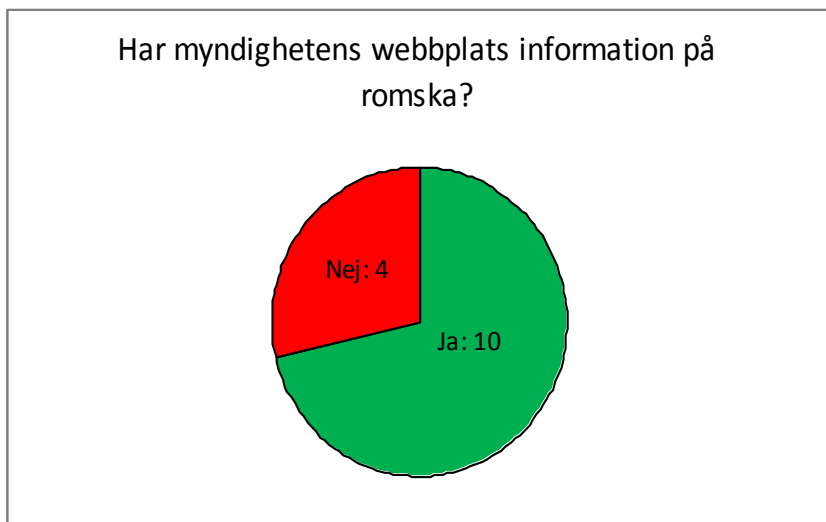


Fig 3. Antal myndigheter som svarat på om de har information på romska på sina webbplatser eller inte.

Anledning till att man inte har information på romska på webbplatsen

Fyra statliga myndigheter angav att de inte har texter på romska. En av dem angav som förklaring att de inte tillhörde förvaltningsområdet för romska, två att de planerar att lägga ut romska texter, medan den fjärde myndigheten inte angav något skäl alls.

2. Modersmålsundervisning och studiestöd på romska

2.1. Modersmålsundervisning

Enkätfrågan om modersmålsundervisning skickades från början till 71 kommuner, varav 27 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 38 procent. Även här skickades enkäten i första hand till kommuner där vi kände till att det finns romska invånare och elever med romsk bakgrund i skolan. De som besvarade frågorna var rektorer för kommunala modersmålsenheter, dvs. enheter som har det samlade ansvaret för modersmålsundervisningen i kommunen.

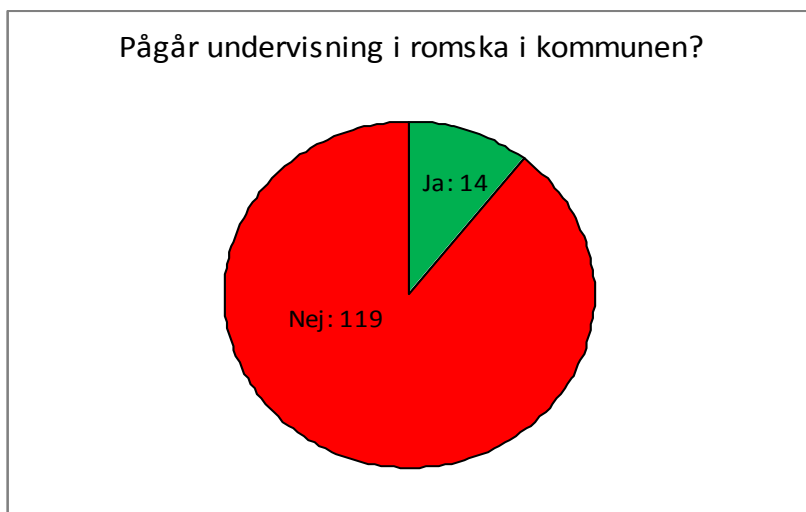


Fig.4: Antal kommuner som svarat på frågan om det pågår modersmålsundervisning i romska i kommunen eller inte.

Som ett andra led i undersökningen bestämde vi att skicka enkäten till samtliga kommuner i Sverige (290). I den andra omgången fick vi betydligt fler svar, och det totala antalet efter båda utskicken blev svar från sammanlagt 133 kommuner. Av dem som besvarade enkäten var det 119 kommuner som svarade att de inte har modersmålsundervisning i romska medan 14 kommuner svarade att sådan undervisning pågår.

Kommuner där det pågår modersmålsundervisning (MU i romska):		
Kommun	Pågår MU i romska?	Dialekt
Malmö	Ja	Lovari, polsk romani
Arboga	Ja	Arli
Halsberg	Ja	Arli
Borås	Ja	Arli, kald, lovari
Staffanstorp	Ja	
Herrljunga	Ja	Arli
Stockholm	Ja	Kald, lovari
Vänersborg	Ja	Arli
Linköping	Ja	Arli, gurbeti
Norrköping	Ja	Arli
Katrineholm	Ja	Arli
Munkedal	Ja	Arli
Karlstad	Ja	Kalderasch
Trollhättan	Ja	Arli

Anledningen till att undervisning inte pågår

Många kommuner gav kommentarer till varför det inte pågår modersmålsundervisning i romska hos dem. Av de 133 kommuner som svarade att det inte pågår någon undervisning i romska menade 25 kommuner att anledningen var att de inte fanns några romska elever, 31 att de inte fått in några ansökningar om modersmålsundervisning på romska. I 5 av kommunerna svarade man att det inte finns tillräckligt många elever, och menade att eftersom antalet elever som önskade modersmålsundervisning i romska understeg fem så fanns det inte någon skyldighet från kommunens sida att erbjuda undervisning. Detta är dock en missuppfattning från kommunernas sida eftersom regeln om minst fem elever inte gäller de nationella minoritetsspråken (däribland romska).

17 svarade att de inte hade några lärare. Av dessa svarade två att de inte har någon "lämplig lärare", vilket skulle kunna betyda att det finns lärare i romska men kanske inte med rätt dialekt. En kommun svarade att de saknar "utbildad lärare", vilket kan betyda att det inom kommunen finns personer som skulle kunna fungera som modersmålslärare men som inte har lärarutbildning. Svaren kan också betyda att det inte finns några romska lärare alls.

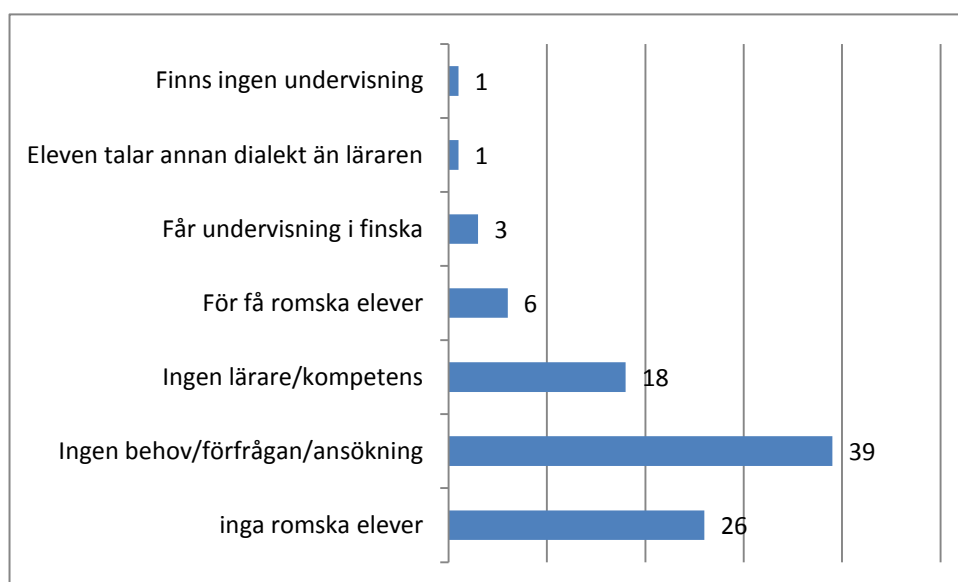


Fig.5: Antal kommuner som gett följande förklaringar till varför det inte pågår någon modersmålsundervisning i romska i kommunen vid undersökningstillfället.

Av samtliga 290 kommuner besvarade alltså 133 enkäten, vilket innebär att mer än hälften av kommunerna inte besvarade den. Bland dessa finns kommuner där vi vet att det pågår modersmålsundervisning i romska men där man av någon anledning ändå inte svarat. Detta gäller till exempel kommunerna Helsingborg och Örebro.

Eftersom över hälften av kommunerna inte besvarat enkäten kan man inte generalisera enkätens resultat till hela landet, men man kan ändå göra vissa antaganden. Bland de kommuner som inte besvarade enkäten fanns det säkert flera skäl till att man avstod. Kommuner där det inte bor romer kanske inte kände sig berörda av frågorna och valde att avstå av det skälet.

De svar vi fick, som alltså utgjorde 40 procent av landets samtliga kommuner, var dessutom i vissa fall lite svåra att tolka. Svaren på frågan om man har eller inte har modersmålsundervisning i romska vid tidpunkten för undersökningen var inte svår att tolka eftersom det var en ja/nej-fråga. Men de förklaringar som kommunerna gav om varför man inte har någon pågående undervisning lämnade ett visst tolkningsutrymme. Svaret "ingen efterfrågan" skulle kunna tolkas rent formellt som att kommunen inte tagit emot några ansökningar om modersmålsundervisning i romska, men man skulle också kunna tolka det som att det finns romska elever i kommunen men att dessa inte ansökt om undervisning. Skälet att inte ansöka om undervisning måste inte per automatik innebära att man inte är intresserad av den. Det kan finnas andra anledningar till att familjer inte ansöker om modersmålsundervisning, till exempel att familjen inte är nöjd med den undervisning som erbjuds eller att eleven inte har möjlighet att delta på grund av organisatoriska eller praktiska skäl.

Bland de skäl som kommunerna själva angav till varför man inte har någon pågående modersmålsundervisning just nu, har vi sorterat ut de svar som visar att det antagligen finns behov men att kommunen behöver antingen resurser eller information. Det gäller de kommuner som svarat att det inte finns någon lärare (eller lärare med rätt kompetens). I de fallen behöver man uppenbarligen göra satsningar för att hitta lämpliga lärare.

Några kommuner har svarat att de romska eleverna är för få eller att de får undervisning i finska. Om eleverna själva vill ha modersmålsundervisning enbart på finska är det naturligtvis inget att säga om det. Modersmålsundervisning är frivillig. Men det kan finnas möjlighet att få modersmålsundervisning i två språk för invandrade romer om det finns särskilda skäl, och det är en rättighet som skolan bör informera om.

I de fall kommunen gett förklaringen att det finns för få romska elever som ansökt om undervisning behöver de informeras om att romska elever är undantagna från regeln om minst fem elever för att kommunen ska vara skyldig att anordna modersmålsundervisning. Det räcker med att en enda elev ansöker om undervisning för att kommunen ska vara skyldig att försöka ordna det.

Kommun	Pågår MU?	Anledning
Gävle	Nej	Ingen lärare
Alvesta	Nej	Ingen lämplig lärare
Lund	Nej	Ingen lämplig lärare
Västervik	Nej	Ingen lärare
Avesta	Nej	Få elever (fyra)
Falköping	Nej	Ingen lärare
Svedala	Nej	Ingen lärare
Landskrona	Nej	Ingen kompetens
Bårlänge	Nej	Ingen lärare
Falkenberg	Nej	Ingen lärare
Göteborg	Nej	Ingen lärare i aktuell dialekt
Jönköping	Nej	Får i finska
Västerås	Nej	Ingen lärare
Falköping	nej	Ingen lärare
Kungsbacka	Nej	Ingen lärare
Grums	Nej	Ingen lärare
Lilla Edet	Nej	Få elever
Sala	Nej	Elever önskar MU på finska
Hudiksvall	Nej	Elever önskar MU på finska
Gullspång	Nej	Få elever
Kavlinge	Nej	Ingen lärare
Marks kommun	Nej	Ingen lärare
Kristianstad	Nej	Få elever (två)
Vara	Nej	Ingen utbildad lärare

2.2. Studiestöd på romska

På frågan om det finns elever i kommunen som får studiestöd på romska svarade 14 kommuner ja, medan resten av kommunerna, det vill säga resterande 120, svarade nej. Av dessa erbjöd en kommun modersmålsundervisning men inte studiestöd. De 13 kommunerna som svarade att de hade elever som fick studiestöd på romska hade samtliga också modersmålsundervisning.



Fig. 6: Antal kommuner som svarat på frågan om det pågår studiestöd på romska i kommunen eller inte.

Anledningen till att kommunerna inte har studiestöd på romska

Den vanligaste förklaringen från kommunerna till varför man inte har studiestöd på romska var att man inte får in några ansökningar. Det är oklart om man då syftar på ansökningar från skolorna eller från föräldrarna. Studiestöd är inte något som föräldrarna formellt ansöker om utan ett stöd som skolan beslutar om utifrån elevens behov.

Den näst vanligaste anledningen var att det inte finns någon lärare, vilket är en naturlig följd av svaren på modersmålsfrågan. I de allra flesta fall är det samma lärare som står för modersmålsundervisningen och studiestödet.

En kommun svarade att det inte finns några romska elever medan en annan angav att det bara finns fyra romska elever i kommunen. Att det bara finns fyra elever har dock inget att göra med rätten till studiestöd på modersmålet, när det rör sig om ett nationellt minoritetsspråk.

Av samtliga 290 kommuner var det 133 som svarade på enkäten samtidigt som mer än hälften inte besvarade enkäten. Bland dem som inte svarade finns det kanske några kommuner där det pågår modersmålsundervisning varför slutresultatet inte är generaliserbart för situationen i hela Sverige.

Slutsatser

Myndigheternas webbinformation på romska

Språkrådets enkätundersökning om romsk information på myndigheternas webbplatser indikerar att de statliga myndigheterna tar mer ansvar för frågan än kommunerna. Det beror troligen på att de statliga myndigheter vi har undersökt har den breda allmänheten som målgrupp och därför större krav på sig att nå ut till många människor. Men kommunerna har också en bred, om än lokal, målgrupp och dessutom ansvar för daglig service och verksamhet som ingår i människors vardag som skola, socialtjänst, lokal samhällsinformation etcetera. Det är därför viktigt att kommunerna kartlägger sitt behov av information på andra språk, däribland romska.

Resultatet av undersökningarna var visserligen inte så positivt när det gäller förekomsten av romska, men undersökningen har lett till att flera myndigheter tagit kontakt med Språkrådet för råd om översättning av samhällsinformation till romska.

Av erfarenhet vet vi att kvaliteten på romska texter ofta inte är tillräckligt bra och att det kan vara svårt att få tag på översättare. Att öka tillgången på översättare är därför ett arbete som måste fortsätta.

Modersmålsundervisning och studiestöd på romska

När det gäller modersmålsundervisning och studiestöd på romska framkom det att en del kommuner felaktigt tror att det behöver vara fem elever i en kommun för att man ska vara skyldig att erbjuda modersmålsundervisning i romska. Eftersom romska är ett av de fem nationella minoritetsspråken gäller generösare regler för modersmålsundervisningen. Det räcker att det finns en enda elev i en kommun som önskar undervisning, och att den eleven har grundläggande kunskaper i språket, för att kommunen ska vara skyldig att erbjuda undervisning. Det kan behövas en informationskampanj bland rektorer, lärare och lokala politiker för att tydligare föra fram de särskilda rättigheter som är kopplade till de nationella minoritetsspråken.

Minoritetslagen handlar dock inte enbart om villkoren för rätten till modersmålsundervisning utan om de skyldigheter alla myndigheter har att skydda och främja minoritetsspråken. I det ligger också att uppmuntra familjer att ansöka om undervisning och visa på fördelar med ökade språkkunskaper. Det handlar också om att se och ta tillvara på de resurser som trots allt finns inom kommunen.

Att ställa krav på utbildade romska lärare är att i nuläget lägga ribban för högt, eftersom det finns ytterst få utbildade romska modersmålslärare. Istället är det troligen mer fruktbart för kommunerna att ta in utbildade lärare som trots att de saknar formell utbildning har goda

språkkunskaper och är personligt lämpade, för att på så sätt börja bygga ut modersmålsundervisningen i romska successivt.